

- 14. Racionální Descartes
- Zálůžka

Filantropické úvahy.

Copyright Jan B. Hurych. Kopírování tohoto materiálu není dovoleno. Pro přetisk, publikování nebo jinou reprodukci, ať už vcelku nebo jen zčásti, je třeba nejdříve získat svolení autora. Všechna jména osob a institucí jsou fiktivní vyjma tam, kde je vyloženě stanoveno jinak.

KNIHY
OFF-LINE

**POKUD SE VÁM TATO KNIHA LÍBILA, NAVŠTIVTE "KNIHY OFF LINE",
ke stažení zdarma, pro PC i te ky: <http://hurontaria.baf.cz/KNIHY/>**

BOL-37-126, rev. 0

Autor : ©Jan B. Hurych

Název : ÚVODEM

Přiznám se, že název "Malá filozofie" je poněkud klamný. Pravá - a nakonec i ta levá - filozofie není nikdy malá, alespoň jsem nikde nečetl, že by ji tak někdy filozofové nazývali. Oni totiž řeší jen "velké" problémy. Nadpozemské - možná, nesmrtelné - jistě a nereálné - většinou, ale nikdy ne "malé". Čím více jsem se začítal do filozofických knih, tím více jsem poznával, jak se od sebe jejich autoři liší a kdybychom všechny filozofy brali vážně, museli bychom se asi brzo jít dobrovolně přihlásit do ústavu pro léčení schizofrenie. Ale co to povídám, vždyť schizofrenie je dosud nevyléčitelná . . .

Ne, nechci filozofii zlehčovat, na to stačí už sami filozofové, jen tu volám jako ztracenec na poušti o trochu vody. Živé vody, tou mrtvou mě už polévali dost dlouho. Protože filozofové pořád jen hledají, ale nenalézají. Navíc filozofie ani není exaktní věda - je-li ovšem vůbec vědou. Už Sokrates to přiznal svým tvrzením "Vím, že nic nevím". A jiný zase řekl svému kolegovi: "Kdybys býval mlčel, byl bys zůstal filozofem".

Přitom ale skoro každý cítíme nutnost či alespoň potřebu nějaké životní filozofie, protože život je krátký a přicházíme na něj zcela nevědomí. A tak se učíme za pochodu a vlastně ani nevíme, co hledáme. Pravda, když se něco naučíme, tak abychom zase šli, ale jde o to, vyplnit tu dobu mezi těma dvěma okamžiky alespoň trochu užitečně. Místo toho se snažíme udělat náš život příjemný a příliš si ho nekomplikovat myšlením. Moderní technika opravdu učinila náš život pohodlnější, ale rozhodně ne lepší.

Na cestě z Neandertálu jsme prostě někde zabloudili. Když totiž dáte

neandrtálci mobil, dostanete zase jen neandrtálce, jenom víc ukecaného. Dejte mu televizi a uvidíte, že ho nejvíc zaujmou mafiácké seriály. Dejte mu zbraň - ale to už si najdete kdekoliv v denním tisku .

..

Jansan

Autor : ©Jan Hurych

Název : MALÁ ŠKOLA FILOZOFIE (1. Pravda)

Lidé často říkají "je to pravda" nebo "je přece jen jedna pravda" anebo dokonce "Pravda vítězí!". Ovšem málokdo by asi souhlasil s tvrzením "každý má svou pravdu". U některých soudů na západě musí dokonce svědek přísahat, že řekne "jenom pravdu, celou pravdu a nic než pravdu". Jenže co je ale vlastně ta pravda?

1. PRAVDA

Pravda je především abstraktní pojem , tj. není to předmět ani živočich a ze všech abstrakt patrně to neabstraktnější. Jako takový se nedá měřit absolutně, ale jen porovnávat. Proti pravdě je taková láska daleko konkrétnější: člověk ji může nějak pociťovat, podobně jako bolest. Proč jsme si vlastně pojem "pravda" vytvořili? Ano říkám vytvořili, protože nikdo se s pravdou nenarodí, ten termín přišel až s lidstvem.

Ano, pojem "pravdy" jsme si vytvořili, když jsme začali komunikovat. Jistě, už předtím potřeboval neandertálec vědět, zda je opravdu to zvíře, které udeřil kamenem, mrtvé nebo ne, ale pokud to nemusel někomu sdělit, bylo vnějšímu světu také celkem jedno, co si myslí. A protože s řečí přišla i lež, pravý opak pravdy, museli ti druzí vědět, zda to, co říká, odpovídá skutečnosti nebo ne. Chlubil-li se například, že zabil pět antilop, jistě je chtěli i vidět. Pokud je nemohl ukázat, vznikly pochybnosti, zda to, co říká je vůbec "pravda".

Ovšem neandrtálci to pořád měli lehčí než my. Jakmile se situace začala komplikovat, začalo se i slovo "pravda" používat všude možně, obzvláště, když se tím zakrývala lež. Je to totiž slovo mocné, takže dnes už se jím ohání každý, kdo chce někoho o něčem přesvědčit. A jde mu to snadno, právě proto, že lidé potřebují být stále o něčem ujišťováni, tj. chtějí vědět "pravdu" . Jak říkají novináři "veřejnost má právo znát pravdu" - no já to v ústavě naší republiky nenašel, ale proč ne, soudě podle novin, veřejnost má zřejmě ještě větší "právo na lež" :-). Největší virtuóзовé pravdy jsou ovšem politici: ne nadarmo se říká, že ti řeknou pravdu jen když se zmýlí :-)

Ale tady musíme začít od začátku. Pravda je jako taková jen prázdný pojem - pravda bez konkretizace není nic, Pravda například je, že Venuše je satelit Slunce, ale pravda také je,

že dědeček zlobí babičku :-). To jsou ale dvě neporovnatelné pravdy a tak nelze říci, která je větší "pravdou" a která ne. Pokud teda nespecifikujeme, slovo pravda je jen slovo, dávám ho tedy zde do uvozovek. Na druhé straně slovo **pravdivý** už význam má, protože se vztahuje k určitému prohlášení, ději nebo charakteristice konkrétního a jednotlivého případu.

Co teda myslíme, když o něčem řekneme, že je to pravdivé? Že se to shoduje s fakty? Ale co když tani a "fakta" nejsou pravdivá? :-) Kdo nám je dodal, kdo je zkontroloval? Přesto jsme tu asi nejbližší, protože jiné definice, jako "většina lidí se na tom shoduje" anebo "autority to dosvědčují" jsou jen úhybové manévry. Jsou fakta, která něco podporují a jiná, která to popírají. Například bez vody nemůžeme žít, ale ve vodě také mohou být bakterie, které zabíjí. Takže věta "voda je zdravá" je zároveň pravdivá i nepravdivá, čili neúplná a tudíž klamná. Citáty vůbec jsou nespolehlivé a nedělejme si iluze: většina politiků říká jen ta fakta, co podporují jejich názor. Potkal jsem také i hodně opravdových odborníků, kteří se přesto nestyděli zatajit to, co se jim nehodilo do krámu. Oni nelhali, ale celou pravdu také neříkali :-).

Ale řekněme, že opravdu zjistíme, že jisté prohlášení je pravdivé. Co ale s tím? Některá mají použití jasná: tak například "ryby žijí jen ve vodě" znamená, že musíme do akvária nalít vodu, aby rybičky nepošly. Horší je, když se snažíme využít opaku prohlášení - jak vlastně uděláme negaci? Tvrzení "ryby žijí jen ve vodě" totiž není jasné: většinou si ho v duchu doplníme na "všechny ryby žijí jen ve vodě" a pak jediná správná negace je "všechny ryby nežijí jen ve vodě" což ovšem už může, ale také nemusí být pravda.

Ještě složitější je, když máme dvě tvrzení a dáváme je dohromady, abychom udělali závěr. Tak například "venku přšelo" a "zmokl jsem". Vezmeme-li tzv. matematickou logiku, prohlášení může být jen "pravdivé" (true) nebo "nepravdivé" (false), všem to je jen pro tzv. *dvouhodnotovou logiku*. Oni se sice snažili vypracovat i *vícehodnotovou logiku* (tři možnosti: true, maybe, false) kde je ještě třetí hodnota, tzv. "možná", ale to nám tu nesedí: je to opak pravdy nebo lži? Tuto logiku tedy raději necháme diplomatům - krásně to řekl Taleyrand: "Když diplomat řekne *ano*, tak myslí *možná*, když řekne *možná*, tak myslí *ne* a když řekne *ne*, tak to není diplomat". To ovšem už není filozofie, ale politika.

Ale ani s tou dvouhodnotovou logikou to není vše snadné. Tak např. spojovací funkce **AND** (naše A) neodpovídá hovorovému českému "a", protože vyžaduje, aby obě části tvrzení platily současně - tak například "najedl se a šel si sednout ven" jsou dva nesoučasné děje, časově spojené, ale logicky ne. Podobně funkce **OR** (naše NEBO) je pravdivá, když platí P (tj. je-li P pravdivé), nebo Q nebo i obě! České "nebo" je ovšem vylučovací, tam obě nepaltí. Např. když řeknu "dám ti stokorunu od cesty nebo si tam

skočím sám", tak rozhodně nehodlám udělat obojí :-). Pro takové *nebo* má logika zase jinou funkci, tzv. výjimečné, **EXCLUSIVE OR** Ale z toho si nic nedělejme, Angličané i jiné národy s tím mají stejné problémy.

Ještě složitější je to v podmíněném tvrzení. Tak například slib synovi: "budeš-li mít samé jedničky, dostaneš kolo". První tři případy jsou jasné:

a) syn neměl samé jedničky, nedostal kolo (odpovídá podmínce, tedy je to true)

b) měl samé jedničky, dostal kolo (odpovídá podmínce, tedy true)

c) měl samé jedničky ale nedostal kolo (jasně nesprávné, otec nesplnil slib, tedy false)

ale případ d) tj. syn neměl samé jedničky a přesto dostal kolo, se nám zdá jasně nesprávný a přesto matematická logika říká, že je správný - protože otec přece neřekl, co udělá, když syn nebude mít samé jedničky (on řekl jen, co udělá, když je mít bude).

Nevěříte? Nuže naše počítače už s tím takhle pracují desítky let, a zatím si nikdo nestěžoval :-)

Pochopitelně matematická logika nám vše nevyřeší, jen nám řekne - máme-li několik tvrzení pravdivých či nepravdivých - zda bude pravdivá či nepravdivá i jejich kombinace. Řekli bychom, že tohle už vlastně se skutečnou pravdou nemá moc společného. Proč ne? Protože většina těch tvrzení je vázána na vedlejší fakta, např. na společný čas, kdy platí všechny dané podmínky, a na prostředí, pro které to jen platí. A to nemluvím o tom, že mnohá fakta jsou vyloženě subjektivní: zatímco louže je pro nás "malá", pro mouchu je "obrovsky velká", zvláště když neumí dobře plavat :-).

A jak je to s tím tvrzením, že *každý má svou pravdu* oproti tvrzení *pravda je jen jedna*? Obojí je rozhodně *nesprávné*, protože celou situaci nejen bagatelizuje, ale zároveň i *zkresluje*. Jistě, každý má svůj názor, tj. jak on si myslí, že se věc stala či jak se jemu jeví, ale to ještě není žádná celá, zaručená "pravda". Na druhé straně neexistuje ani tzv. "čistá pravda". Vezměme si příklad: dva svědci popisují auto zlodějů. Jeden řekne, že auto bylo modré, druhý že bylo veliké a do tmavomodra. Nemluvě už o tom, že viděli auto jen zběžně, mohou se tedy mýlit oba. Na druhé straně, uvede-li třetí poznávací značku auta (správnou, pochopitelně), má jistě větší "pravdu" než ti druzí dva, ale vlastně jen "přesnější". Ale to už odbočujeme do oboru práv, kde je definice "pravdy" přesně určená, jinak by se nemohl vynést rozsudek. To ovšem také nemá s filozofií nic společného, to jsou jen předem stanovené regule.

Takže jaký uděláme závěr? Nechme druhé mluvit o jejich či "absolutní pravdě", ale buďme opatrní - tam, kde můžeme, si raději ověřme pravdivost jejich tvrzení my sami. Nebude to jistě celá "pravda", ale pomůže nám to udělat si vlastní názor, který je vždy cennější než ten koupený odjinud.

Autor : ©Jan Hurych

Název : MALÁ ŠKOLA FILOZOFIE (2. Smysl života)

René Descartes prohlásil: "Přemýšlím, tedy jsem". Je faktem, že mnoho lidí nepřemýšlí a také jsou (ale neříkám co :-). Nebudeme si zde ovšem definovat, jak poznáme, že jsme - ať už živí či mrtví, jinak řečeno jenom ostatky (případně zbývá ještě duše, pokud na ni věříte). Ne, nám stačí doufat, že tu jsme, důležitější je hledat účel, proč tu vlastně jsme.

2. SMYSL ŽIVOTA

Někteří ho hledají usilovně, jiní se o to ani moc nestarají a někteří ho už dokonce ztratili - alespoň si to teda myslí. "Tati, proč tu jsme?" ptá se už malý školák otce a ten jen něco prohodí, aby zakryl, že to sám neví. Pravda, nemusíme to vědět, můžeme klidně žít i bez toho, ale ruku na srdce - není to rozumější, když má náš život nějaký smysl? Protože život *beze smyslu* vlastně nemá smysl, jestli prominete tu slovní hříčku. Trochu to i záleží na tom, na koho věříte: Bůh chce, abychom byli hodní, zatímco Darwin se nám snaží vsugerovat, že tu jsme jen a jen proto, aby náš lidský druh nevymřel. Ale co z toho máme, když nakonec my osobně stejně musíme umřít? V prvním případě prý celé nebe, v druhém zase jen dokonalé zpopelnění či zpráchnivění. . .

Když jsem byl na vojně, jeden hoch se tam otázkou života trápil hrozně moc. Poradil jsem mu, že mu nikdo nemůže smysl života dát či nadiktovat, **ten že si musí najít sám**. A nakonec ani nezáleží na tom, co si vybere. Je to stejně jen pro něj a ostatním je to fuk.

Život je totiž jenom jakýsi vtip, který si s námi někdo zahrál - přicházíme totiž na svět zcela nevědomí a když se něco naučíme, tak abychom zase šli. Dalo by se dokonce říci, že je to blbý vtip, ale *blbým* ho už asi děláme jen my sami. Tím, že mu určujeme nějaký nesmyslný "smysl" života, který nás zavede jako slepá vášeň na konec slepé uličky. Za tu závěrečnou oponu si totiž s sebou nebereme vůbec nic. Proč tedy hromadíme peníze, rozkoše či znalosti? Právě jen pro tenhle život, nedělejme si zbytečné iluze. V nebi, pekle či makrokosmu nám to už nebude k ničemu. Pokud věříte na převtělování, no prosím, ale jestli si myslíte, že se tím člověk zdokonaluje, podívejte se raději lépe kolem sebe - někteří z těch nepolepšitelných tu už asi jsou poněkolkáté a pořád nic :-).

Někteří lidé dávají přednost tomu, aby jim někdo smysl života nalinkoval - inu otroci se rodí každý den. Ti, co se chtějí dohmátnout pravdy pravdoucí, se zase jdou poradit s

filozofy. Ale běda, každý jim řekne něco jiného. A tak se někteří vrací zpátky ke svému Bohu, koneckonců máme jenom deset přikázání, to přece jde, ne? De fakto se ale tím jen chtějí zbavit zodpovědnosti za svůj vlastní život - nedovedou se sami dost dobře rozhodnout, co je dobré a co ne.

Jsou lidé, kteří stráví celý život hledáním jeho smyslu. A jsou jiní, kteří si ho našli a něco pro to dělají. Protože smysl života **není v hledání, ale konání**. To si člověk uvědomí až když je starý a většinou už je pozdě. Naštěstí nám příroda dala selektivní paměť: pamatujeme si totiž většinou jen to dobré. Proto vám staří dědové budou říkat, že za jejich mládí to bývalo lepší. Nebylo: to jen oni mají špatnou paměť :-).

Autor : ©Jan Hurych

Název : MALÁ ŠKOLA FILOZOFIE (3. K čemu je filozofie)

Filozofie, kdysi považovaná za matku všech věd, prošla dlouhým, leč zamotaným vývojem. Od antické vševědy, reprezentované Aristotelem, přes Descartovu kritiku školastického omílání "věčných pravd" a to bez jakéhokoliv důkazu či Bacona, který uznával jen to, co potvrdily pokusy, až k novým odvětvím filozofie dnešní doby. Ty nové filozofie jsou ale už spíše jen psychologické, někdy dokonce i psychopatické úchytky od pravého poslání filozofie. Ale co je vlastně účelem filozofie?

3. K ČEMU JE FILOZOFIE.

Už jsme si řekli, že *filozofie nám nemůže dát či dokonce nahradit smysl života*, ale může nám poradit, co dělat a jak žít. Historická zkušenost nás sice učí, že lidé si takové rady stejně moc neberou k srdci, ale existuje hodně lidí, kteří opravdu hledají nějaké filozofické zdůvodnění pro své činy, většinou ale bohužel až po nich :-).

Prvním takovým návodem mělo být *náboženství*, které se ovšem také vyvíjelo, to jak lidstvo poznávalo svět a civilizovalo se. Starozákonný Bůh-trestač se v Novém Zákoně mění na Boha-odpouštěče a tak si lidstvo hřeší vesele dál, doufaje, že při troše pokání a pálení svíček se vše spraví a nakonec půjdou stejně do nebe. Pravá filozofie vlastně začala až tehdy, když se lidé začali ptát, co ale máme zatím dělat zde, abychom se měli dobře tady, na Zemi.

Filozofie by nás to měla naučit - ale proč teda máme těch filozofií tolik? Inu kolik hlav, tolik rozumu, či spíše nerozumu. Jedna myšlenka vede k jiné a obě pak rychle odbíhají od pravého účelu filozofie do oblasti jalové meditace (asi jako když náboženství pátralo, kolik andělů se vejde na špičku jehly).

Z doby nedávné známe dokonce jakousi kvazi-filozofii, která si usurpovala právo rozhodovat o všem: od ekonomie až po umění, od pěstování pšenice až po oblbování mladé generace. To poslední se jim ovšem dařilo nejméně ze všeho, dokonce ještě méně, než ta pšenice. Je ovšem posláním každé filozofie jednou zestárnout a časem zaniknout, ale tahhle se už od začátku mátožila jako zombie. Proto také nezemřela, ale přímo zetlela . . .

I dnes, kdy se naše pseudo-demokracie stává bohužel jen *diktaturou menšin*, hledají lidé odpověď na otázku, co je správné a co ne, co je trvalé a co je jen módní, co má smysl a co je jen hovězina. Dnešní filozofie se ovšem zase stala služkou falešných proroků a lidé zase otroky demagogů. Už dvacáté století se hemžilo různými -izmy, které ještě dnes straší v některých prázdných hlavách a v tomhle století se dokonce blbne globálně.

Nu vidíte, zdálo by se, že filozofie tedy není - hlavně dnes - vlastně k ničemu. Jistě, ale to, co se dnes nazývá filozofií, totiž není pravou filozofií, doslova "přítekní věd". Kde je dneska formální logika starého Aristotela, která se sice pořád ještě učí na právnické fakultě, ale asi jen proto, aby na ni absolventi mohli o to rychleji zapomenout!

Proto se musíme pro ty filozofie, které ještě radily, jak žít, vrátit až do starověku. Neříkám, že měly vždy pravdu (už jsem tu psal, že pravda je jen virtuální termín), ale jedno jim nicméně přiznat musíme: všichni ti filozofové se ještě poctivě snažili najít správnou cestu životem. Některé jejich zásady dokonce ještě platí. Tak například *stoická* filozofie se dá vyjádřit třemi body:

- 1) Mít odvahu změnit věci, které změnit mohu (tj. dokážu)
- 2) Mít trpělivost, abych se nesnažil měnit věci, které změnit nedokážu
- 3) Mít dostatek rozumu, abych uměl ty dvě věci správně rozlišit.

Jak vidíte, nemluví se zde o dobru ani o zlu; zkušený filozof totiž ví, že co je pro jednoho dobré, může být pro jiného zlé. Ale o tom si řekneme až zase někdy jindy.

Autor : ©Jan Hurych

Název : MALÁ ŠKOLA FILOZOFIE (4. Smrt)

Starý vtíp tvrdí, že všichni sice chtějí do nebe, ale nikdo pro to nechce umřít. Vtíp nevtíp, smrt je prostě některými lidmi považována za konec, jinými jen za začátek něčeho jiného. Čeho, to vlastně nevíme, nikdo se odtamtud nevrátil a ti, co tvrdí, že ano, ti si to zřejmě jen namlouvají . . .

4. SMRT.

I když je smrt přirozený, dokonce vlastně zcela zákonný úkaz, nějak se s tím neumíme smířit. Nejen proto, že smrt je často i hodně bolestivá, ale hlavně proto, že nevíme, co bude pak. Ano, i když bychom se zase převtělili nebo se skutečně dostali jako duše do nějaké nirvány, pak už to vlastně nikdy nebudeme my - jedna část našeho života smrtí rozhodně končí. Někteří se pořád ještě bojí věčného pekla - ale proč, vždyť říkají, že Bůh je nejvýše milosrdný? A naše "hříchy" mu rozhodně nestojí za to, aby se pak perverzně těšil z pachu spáleného masa. Jiní se bojí toho, že už pak bude jen ono věčné nic, protože ani my pak už nebudeme.

Ne, opravdu nevíme, co bude dál, nevěděli to ani staří mudrci, nevěděl to ani Hamlet. Staří Římané říkali že "smrt je podobná spánku". Nu není to to samé: ze spánku lze totiž procitnout, pokud teda - jako někteří šťastlivci - neumřeme přímo ve spánku. Ono opravdu nemá smysl něco ke smrti přirovnávat, ta analogie bude vždycky nutně pokulhávat, smrt je prostě *unikátní jev*.

Jistě to bylo právě pomyšlení na smrt, které přimělo naše pra-pra-předky přemýšlet, zda přece jenom neexistuje **posmrtný život**. A proč ne, když to někomu pomůže od strachu ze smrti, ale co si budeme povídat, je to vlastně jen iluze, protože jisté to jaksi pořád ještě není. Denně před našima očima umírají - rozuměj přestanou existovat - zvířata i věci. Tak proč ne i lidi?

Kromě toho, že je smrt nepochybně jakási nutnost, je v ní i jistá *logika*: staří lidé prostě musejí uvolnit cestu mladým, zdravým, pracovně schopným a hlavně plodným, aby život celku mohl pokračovat a obnovovat se. Dovedete si představit ty armády starých zombíků, kdyby nikdo neumíral? Kdo by je živil a co by to asi pro ně bylo za život?

S posmrtným životem ovšem přišli na svět i bozi: někdo to tam nahoře musí přece

plánovat, řídit a udržovat. Ovšem není to zadarmo: bozi většinou vyžadují, abychom je poslouchali a nehřešili. Proč to vyžadují, když by to ve své všemocnosti klidně mohli zařídit tak, abychom hřešit ani nemohli, to nevíme - to je prostě u Boha. Nu ale abych citoval heslo cizinecké legie: *Nejsme tu proto, abychom se ptali proč, ale abychom maširovali a umírali* . Není teda divu, že stejně jako ta legie, ani to náboženství už moc nefunguje. Nebýt toho strachu ze smrti, dávno už by také asi zmizelo . . .

Nikdo se netěší na vlastní smrt, ani vrazi ne. To je ovšem také jeden z nepopíratelných fakt: sebevraždy jsou většinou jen akty zoufalství a vlastně nikdy nejsou řešením, ale jen obyčejným únikem. Co je ale možné, je smířit se smrtí, když si uvědomíme její nevyhnutelnost. Náš den jednou přijde a to buď dříve nebo později. Už staří stoikové říkali, že *život je jako kniha: nejde o to, kolik má stránek, ale jak je dobrá*. Smrt je ovšem také vrchol demokracie, bere každého: bohatého i chudého, dobráka i lumpa. Není divu, že si lidé vybájili jiný, posmrtný svět, který bude lepší, než ten náš. Snad proto, že si asi neumí představit, že i ten náš dnešní život může být podstatně lepší, jen opravdu chtít. Nebo je to také jen taková iluze?

Kdysi jsem vymyslel jednu metodu, jak se přestat trápit s mými "problémy". Představuji si totiž, že zítra touto dobou zemřu. A pět minut předtím si vybavuji, jaké směšné priority jsem měl včera, tedy dnes, zrovna teď. A přijde mi to je to najednou tak malicherné, že se začnu chechtat a přitom si uvědomím, že ještě není zítra, ale že JE dnes! A je mi hned lépe. Ta metoda zřejmě pracuje u většiny lidí, protože jsem se později dočetl, že jeden kalifornský psychiatr na ní vydělává docela slušné peníze.

Jak vidíte, i špatné věci se dají využít k jistému dobru. Nu a pak jsou tu pochopitelně ještě ti blahoslavení chudí duchem, protože kde nic není, ani smrt nebere.

Autor : ©Jan Hurych

Název : MALÁ ŠKOLA FILOZOFIE (5. Rozum a uvažování vůbec)

Člověk je tvor přemýšlivý, to nikdo nepopírá, už jsme si tu psali, že slavný Descartes dokonce tvrdil jeho "Přemýšlím, tedy jsem", dokonce to považoval za jediný nevyvratitelný fakt, od kterého lze vše odvodit. Jak je to ale vlastně s tím lidským přemýšlením?

5. ROZUM A UVAŽOVÁNÍ VŮBEC

Původně se považovalo myšlení na jakýsi dar od boha, protože myšlením se prý liší člověk od zvířat. Problém je, co lze už za myšlení považovat a co ještě ne. Zvířata prý dostala náhradou jen instinkty - to je něco jako když byrokrat dostane regule a bezmyšlenkovitě se jimi řídí. Na rozdíl od toho byrokrata jsou ale instinkty věc veskrze užitečná: pomáhají zvířatům ubránit se nepříteli a tudíž i přežít. Je to něco jako po generace nashromážděvaná moudrosti.

To jen my lidé nerozumíme, když něco pak dělají, co je instinkt a co je něco víc. Tak například náš pes, když něco podezřelého zjistí, zvedá pravou nohu. Proč, když přece nehodlá nikam skočit? Je na to ale vcelku jednoduché vysvětlení: když ještě žili psi ve stepích, upozorňovali tak ostatní ve smečce na nebezpečí - štěkat ani jinak nápadně se dorozumívat nemohli, to by prozradili svoji pozici nepříteli.

Podobně i my lidé máme jisté instinkty, i když si ani často neuvědomujeme jejich účel. To ovšem ještě není myšlení, tím se nazývá až teprve určité *uvažování*, tj. **vyhodnocení fakt za účelem posouzení jejich užitečnosti**, a to za účelem rozhodování se k akci, případně vymýšlení postupů, jak na to. Uvedu příklad: jedna sojka, která si přišla k nám posbírat burské oříšky, jež jim denně házím, postupuje tak, že jde od jednoho ke druhému, vezme ho do zobáku, aby ho "zvážila", a nakonec si odnese ten největší. Druhé sojky to nedělají, jen ta jedna. To už teda není instinkt, ty ostatní to nemají - to je prosím už jakési uvažování, začátek přemýšlení. Jistě, k lidskému myšlení to má ještě daleko, ačkoliv znám hodně lidí, kteří uvažují přesně jako ta sojka.

Už odedávna lidé tušili, že jejich myšlení se odehrává v jejich hlavě. Jak? Inu když se napili alkoholu, jejich myšlení se zakalilo a druhý den je pak bolela hlava :-). Ale vážně: častá zranění hlavy v bitvách vedla k různým defektům v myšlení a nebylo těžké si

udělat závěr, proč tomu tak bylo.

Už onen zmíněný Descartes usuzoval, že duše - míněno to, co v člověku myslí - je jakýsi "duch v mašině", rozuměj ve hmotném těle a ty dvě věci ovšem striktně rozlišoval.. S příchodem počítačů se víc a víc přesvědčujeme, že běh programu je vlastně jen jakýsi projev života počítačového hardvéru. Lidské myšlení bylo často přirovnáváno právě k tomu softvéru, proč ne, vždyť jsme právě ty počítače navrhli, aby tak pracovaly.

To srovnání ovšem pokulhává: mozek, který je jasně víc, než jen obyčejný počítač, se historicky vyvíjel zcela jinak než čipová architektura na desce s tištěnými spoji. Zatímco mozek byl už od začátku jakési centrum nervové soustavy, tedy něco, co řídí většiny fyzických i jiných operací lidského těla, v kompjútrech jsme vlastně postupovali od konce: nejprve jsme navrhli mikroprocesor - počítačový mozek - a pak teprve pro něj hledali různá použití.

Počítač je ovšem značně rychlejší než mozek, dělá méně chyb a do jeho paměti jde naladovat množství informací daleko rychleji, než od lidského mozku. Také logické a jiné operace dělá daleko rychleji a spolehlivěji. Umí ale počítač myslet? Absolutně ne. On jenom, jako ten byrokrat, dělá, co se mu nařizuje, pomocí regulí, které mu sepíše programátor. Ovšem čím chytřejší regule, tím je "chytřejší" i počítač.

Zdálo by se tedy, že počítače nepřevezmou naše myšlení a nikdy se nestanou našimi pány. Chybí jim totiž ta "duše v mašině". Mnozí tomu nevěřili a tak začala éra *umělé inteligence*, která se snažila počítačům vsugerovat zásady samostatného myšlení. Na rozdíl od člověka, který si už jako dítě vyrobí dobrou databázi fakt, *samotnému* počítači by to trvalo dlouho a když mu tu databázi naládujeme my. Nebude ale stejně schopen reagovat na situaci, protože nemá čidla zraku, sluchu, atd. A i kdyby je měl, počítač nemá to, co má už i velmi malé dítě: **zvědavost či chuť se něco naučit**. To je ten algoritmus, který je pro inteligenci životně nutný. Poznámka: To nemá nic co dělat s nechutí dětí učit se něco povinně :-)

Pak jsme ale objevili neurální sítě. alů zase jen studiem struktury a chování lidského mozku. Ty nás dokonce předbíhají: mají určitý způsob "myšlení", který je nám cizí. A také je už na pochodu nový, tzv. "umělý život" (artificial life). Co jiného jsou totiž počítačové viry, která se samy adaptují, přeměňují, požívají jiný softvér a rozmnožují se z jednoho počítače na druhý? Ano, a používají přitom i nové metody, které ještě moc neznáme, ale pokud se z toho nepoučíme, nebude nám zítra ani to naše lidské myšlení moc platné.

Poznámka: v tomto měsíci objevili vědci, že skupina DNA molekul je schopna jistého uvažování. Je to teda otevřená cesta k studiu nejen umělé, ale i naurální inteligence . . .

Autor : ©Jan Hurych

Název : MALÁ ŠKOLA FILOZOFIE (6. Vzdělání a zkušenost)

*At už si lidé myslí cokoliv, bez vzdělání se dnes neobejdeme. Patrně to byla **potřeba přežít** nástrahy přírody i nepřátel, která naučila člověka přemýšlet a odtamtud už byl jen krůček ke **vzdělávání sebe sama**. Bylo ovšem potřeba vzdělávat i ostatní členy klanu. To nakonec pochopili i králové a zavedli školy.*

6. VZDĚLÁNÍ KONTRA ZKUŠENOST.

Ano, začíná to školou, kde se mládež sama roztrídí na ty, co se učit chtějí a na ty, co ne. Ne, není to rozdělení na chytré a hloupé, jak by se mylně mohlo soudit podle známek - každý jsme totiž na něco chytrý a na něco ne. Ti, co nemají dobré známky, si buď nahlávají, že "na to nejsou" nebo že je to "nebaví". Jistě, nemůžeme očekávat, že každý bude mít vše za jedna, ale propadnout, na tom musí být opravdu něco **tragicky nešťastného** (s výjimkou vysokých škol, kde je mnoho dalších faktorů). Jedna taková tragedie je třeba v tom, že matikáři neumí udělat svůj předmět **snadněji pochopitelným** (ale ano, ano, jde to, zkoušel jsem to :-). Všimněte si, že neříkám "zábavnějším", protože pro většinu lidí matematika zábavná nikdy nebude. V tom je ale ten vtip, který matikáři jaksí nechápou: "umět svůj obor" a "umět ho učit" jsou dvě rozdílné věci a to druhé je bezesporu těžší.

Na druhá straně ani ti, co se učit chtějí, mnoho nezmohou, **když se učit neumí**. Zatímco biflování možná stačí pro obecnou školu, na střední škole se už (bohudíky) chce víc. Tam se už vyžaduje určitá logika a i když se řada profesorů spokojí u studentů jen s přesným opakováním toho, co je v učebnici (historie, zeměpis, biologie), aniž by je zkoušeli i z jistého samostatného usuzování, celá řada předmětů vyžaduje už i samostatné myšlení, samostatnou dedukci.

Tam ovšem nestačí jen paměť, ale každý student si musí vytvořit svůj **vlastní systém učení** a podtrhuju to slovo *vlastní*, protože každý jsme jiný. To dobře pochopili čtenáři mých knih (série s titulem "UMÍME...?", zdarma ke stažení) protože k tomu, abychom v něčem uspěli, musíme především poznat sami sebe a své slabiny.

Je zajímavé, že se mezi mými čtenáři vyskytují hlavně osoby graduované, tj. doktoři a

inženýři, a ano, dokonce i pedagogové (asi se nezapře, že jsem mimo jiné i devět let učil na Technice :-). To vše naznačuje, že věda o "učení sebe sama" je ještě v plenkách, hlavně tam, kde by jí bylo nejvíce potřeba, tj. **pro studium na vysokých školách**, jak mi mnozí i napsali. A naznačuje to ještě něco: "potřebu učit se stále", tj. nepřestat ani po absolvování školy. . .

Chtěl bych se tu právě zmínit o jiné škole, o **škole života**, neboli tak zvané *zkušenosti* (experienci, praxi). Ne každý má pro to nadání a ne nadarmo se říká, že "**někdo udělá sto chyb, zatímco jiný jen jednu, ale stokrát**". Důležitost poučení ze zkušenosti - oproti těm jako na běžícím pásu podávaným konzervovaným vědomostem ve škole - je patrná už z toho, že zkušenost je hlavně specifická, detailní, a hlavně **přímo použitelná**. Náš život se vyvíjí podle toho, jak kdo umí své zkušenosti využít, prosadit a ano, někdy i "prodat". Celá řada úspěšných lidí kdysi vůbec třeba neměla ukončené vyšší vzdělání a přesto dokázala objevit věci, bez kterých se dnes ani nemůžeme obejít. Co ale ti lidé měli, byla **schopnost se poučit ze zkušenosti**, udělat ze své experience či pokusů správné závěry a inspirovat se jimi k něčemu novému.

Ukažte mi ale školu, ať už státní či soukromou, která opravdu "učí, jak se učit", i když to třeba inzeruje velkými písmeny! To se ovšem ani nedá očekávat, i zde musí být přístup zcela individuální, **musíme začínat sami u sebe**. Podle mého odhadu lze v praktickém životě použít přímo asi tak jen 20 procent vědomostí ze školy či univerzity. Pokud jste učitel a spokojíte se jen opakováním předem naučeného, může vám to dokonce i stačit :-), vašim studentům ale ne.

Ovšem máte-li zaměstnání, kde musíte každodenně řešit problémy, o kterých jste dříve neslyšel(a) a které jsou daleko těžší než ty z učebnice, musíte plně zapojit do obvodu i vlastní mozek. A právě tam se nejvíc uplatní vaše získané zkušenosti. Pokud je nemáte, hodně se dá odvodit z hlavy, ale jak se říká, experiment je nejlepším důkazem. Však je od toho slova právě odvozeno slovo *experience* neboli *zkušenost*.

Ano, každý nějakou zkušenost máme, ale nahodilou a různě po paměti rozházenou - takže často ani nevíme, že ji máme. Řešení této překérní situace je v kouzelném slově "systém". Ten, kdo ho nemá nebo si ho neumí vytvořit, není ještě ztracen - **musí se ale poradit, vyzkoumat, jak to dělají jiní, případně si o tom iněco přečíst:-)**.

Zde se tedy vracíme k tomu, co má vzdělání a zkušenost společného: *studium*. Ale i tam musíme být vybíraví a hlavně už při samotném čtení textů správně přemýšlet. Protože bez přemýšlení nelze *chápat* (jeden český politik razil zcela nesprávný výraz "vnímat" - my ovšem **vnímáme jen vjemy** (a to pomocí smyslů), ale **chápat musíme přímo mozem**, což on asi one razitel nechápal, když jen vnímal :-). A bez chápání zase nelze

dobře *rozumět*. A bez porozumění nelze ani nic *řešit*. Jen tak poznáme, že nejenom něco "víme", ale že to také opravdu "známe".

Uvedl jsem zde v titulu slovo "kontra", což by naznačovalo protiklad mezi vědomostmi a zkušenostmi. Je ale čistě o rozpor v původu informace, ne v jejím použití. Většina našich **vědomostí** totiž právě vznikla původně jako **zobecněné zkušenosti** (výsledky pokusů, aplikací, náhodných objevů a podobně). Pokud se ale po určité zkušenosti nezastavíme a nevysvětlíme si, *o co vlastně šlo a proč tomu tak je*, nenaučili jsme se z těch zkušenosti skoro nic. Obojí je totiž třeba, obojí se doplňuje v celek. S oblibou to říkám takto: **vědomosti bez zkušeností** jsou jako auto bez kol, ale **zkušenosti bez vědomostí** jsou jako kola bez auta.

Autor : ©Jan Hurych

Název : MALÁ ŠKOLA FILOZOFIE (7. Náboženství a filozofie)

Náboženství historicky předcházelo filozofii - každý kmen měl už od začátku nejen svého náčelníka, ale hned i šamana. Říkalo se jim různě a většinou zastávali pozici, jakou míval politruk u Čapajeva: pletli se veliteli do řemesla, oháněli se vyšší mocí a když to nepomohlo, tak vyhrožovali. Šamané také povětšinou pracovali jako léčitelé, protože se věřilo, že lidé se mohou uzdravit jen pomocí kouzel. Jsme totiž všichni smrtelní a když si ještě navíc vymysleli nějaký ten posmrtný útulek jako třeba Hades, peklo a podobně, měli šamani vyhráno. . .

7. NÁBOŽENSTVÍ A FILOZOFIE.

Takhle nám to víceméně líčí historie a dnes se úmyslně opomíjí i jistá užitečná role tehdejšího náboženství. Kdyby totiž lidé neměli náboženství, museli by si něco podobného vymyslet, jinak by asi nepřežili.

Podobně jako stádová zvířata, i člověk se začal shromažďovat do malých komunit, původně jen rodů, sestávajících se zpočátku jen z příbuzných, později i do větších skupin, protože čím více jich bylo, tím lépe se ubránili. Nepřátelé totiž číhali všude - a lidé se většinu času jen prali jako smečka divokých psů. Kanibalismus byl zjištěn ve vývojovém stádiu u všech ras. Bylo potřeba uzákonit, co se smí a co ne. A aby se tomu dodalo váhy, řeklo se, že si to přeje Bůh. Zabíjet vlastní lidi se nesmělo, ale krádež naopak, ta byla více tolerována. Hlavně u hostin, kde kdo dřív přišel, ten toho víc snědl. Stejně tomu bylo i v socialistické armádě (což mohu osobně dosvědčit), která se i v tomhle nápadně podobala prvobytně pospolné společnosti :-).

Zákony se hromadily a zpočátku opravdu sloužily blahu společnosti, která se začala civilizovat. To bylo předtím, než si někteří chytráci všimli, že **mít za sebou Boha je i jinak velmi výhodná věc**. V tom je ale ten háček: ani dnes neplatí, že kněz, který vystuduje či je radou starších vysvěcen, má zároveň i požehnání od Boha. To je jako když politik řekne, že ho lid miluje: věřit mu to můžete, ale také nemusíte. Náboženství bylo také založeno na víře, ale žádná víra nemohla jen tak sama bez odměn dlouho vydržet. Slibovat za poslušnost věčný život, ale až po smrti, to je totiž poněkud nejistá odměna. Nikdo by nešel pracovat k zaměstnavateli, který by mu slíbil zaplatit až po smrti. To je jako dnes platit někomu neznámému oteplovací odpustky s nadějí, že se nám to za sto let nějakým zázrakem vrátí. Jako tehdy, ani dnes peníze za odpustky až do nebe

nedojdou . . .

Náboženství byl tehdy už také jakýsi druh "filozofie", ovšem ještě bez nějakého samostatného uvažování, místo toho tam bylo vše už předem nalinkované, prefabrikované. Jistě, i církev měla svoje filozofy, ale jaksi na "vyšší" úrovni. Tak například dokazovali existenci troj-jediného boha, což pro obyčejného člověka nemělo příliš praktické použití. Obecnému lidu muselo naopak stačit *Desatero*, na které ovšem byl už od počátku jakýsi dvojitý metr: zabíjet se nesmělo, ale ve válce ano, dokonce čím více, tím lépe. Krást se nesmělo, ale zabavovat majetek ve jménu krále se mohlo. Hřešit se nesmělo, ale trestu se lidé mohli vyhnout kupováním odpustků, kde se dokonce ani nežádalo, aby člověk svých hříchů litoval, hlavně musel mít na to peníze.

Jenže s pokračujícím vzděláním se lidé přestali ptát šamanů a začali se ptát sebe sama, a to hlavně proč tu vlastně jsou a jak se mají zachovat, aby ten jejich život už tady na zemi měl nějakou větší cenu. Ale opět: ta pravá, očividná odpověď - **totiž že si lidé mají pomáhat a ne si ubližovat, protože jeden prostě na druhém závisíme** - ta byla nějak zatlačena do pozadí. Muselo se tomu dát vyšší poslání a kdo byl tehdy výše, než samotný Bůh? A tak ještě **dlouho náboženství nahrazovalo filozofii**.

Pořád se totiž ještě muselo myslet v rámci "strachu před Bohem" a pokud lidé byli k sobě hodní a konali dobro, tak to bylo jen proto, že si to Bůh přál, ne že by to byla logická nutnost. Protože být dobrý ještě nikdy žádnému dobrákovi prospěch nepřineslo. A tak začali někteří i přemýšlet, co je vlastně dobré a co ne. A protože tehdy už vznikaly i primitivní zárodky prvních věd, začala se vyvíjet i filozofie - matka věd, jak jí tehdy říkali, než se i ona začala stáčet daleko od svého původního poslání . . .

Autor : ©Jan Hurych

Název : MALÁ ŠKOLA FILOZOFIE (8. Staré Řecko znalo všecko)

*Filozofie se rodila pomalu - a i když je těžké říci, kde a kdy se lidé začali prvně zaobírat filozofií, staré Řecko je rozhodně tím nejlepším kandidátem. Nebylo to jen pro jejich rozmanitost myšlení a směrů, ale hlavně proto, že vymyslili i **filozofické školy**. Nejprve se sedělo jen tak na kamenech kolem nějakého moudrého muže, později už to měli pohodlnější. Teda nejenže měli něco lepšího na sezení :-), ale každá ta škola vyvíjela myšlenky svého učitele a propagovala je dál. A hlavně zde byla **řečnická klání mezi různými filozofy**, něco, co se dnes bohužel nahrazuje spíše útokem v tisku, cirkusovou exhibicí v parlamentu nebo zažalováním u soudu :-).*

8. STARÉ ŘECKO ZNALO VŠECKO.

Takhle nám to zřýmoval náš profesor na gymplu a vlastně měl pravdu: ono totiž zase těch filozofických směrů ani tak moc být nemůže a tak už od počátku vidíme, že hlavních směrů bylo jen několik a v daném proudu pak už jen plavaly různé odnože, které se od sebe lišily tak, jako se liší různé zmrzliny: umělým barvivem a ještě umělejší příchutí.

Tak se stalo, že si dnes pamatujeme jen ty hlavní, solidní filozofie a i když třeba pro stoiky citujeme několik filozofů, jádro zůstávalo stejné - **vyvíjela se jen ta část, co odpovídala pokroku doby**. Také křesťanství přejalo leccos od stoiků, aniž si toho bylo vědomo. Už středověk jakož i později novověk vydával určité směry nestydatě za své, případně je zcela zdeformoval (např. nacisté filozofii Nietcheho). Naštěstí si ještě pořád můžeme najít, co vlastně ti originální řeční filozofové skutečně říkali a učili.

Bylo toho dost a v mnohém se jim můžeme poklonit, i když leccos už dnes nemůžeme dobře použít. Tak například navzdory tomu, že si Řecko říkalo demokracie, měli tam i otroky. Nicméně každá doba má něco, my zase máme vládu nátlakových skupin a také tomu říkáme tomu demokracie.

Ale k věci. Už Řekové dělili filozofii na **ontologii** (věda o existenci), **epistemologii** (věda o vědomostech) a **etiku** (věda o morálce a společenském chování). A ano, znali i **metafyziku**, tedy vědu o tom, jak jsou v té filozofii věci organizované a jak vlastně fungují. Celý název (metafyzika) vznikl vlastně tak, že Aristoteles, když psal knihy o

filozofii, narazil na něco, pro co ještě neměl název. A protože to zařadil až za svou "Fyziku", tedy nauku o věcech hmotných, dal tomu název "meta ta fyzika" (až za fyzikou), což vlastně značilo víceméně jen pořadí, nikoliv obsah. Teprve později se to ujalo jako název vědy, která více méně dává přehled, jak se věci mají. Nu a dnes si to lidé pletou s esoterikou nebo i s něčím nadpřirozeným.

Řekové také vynalezli **dedukční logiku**, kde dokázali z určitých fakt vydedukovat, tj. odvodit, fakta nová. To jim pomohlo určit, zda určitá tvrzení vůbec platí, ať už všeobecně nebo jen pro některé případy. Úvaha, že když všichni lidé jsou smrtelní a Aristoteles je člověk - a že tedy i Aristoteles je smrtelný - byla vlastně už první vědecká úvaha.

Antika dala světu také pojem krásy, nejen tělesné, ale i duševní; říkali tomu *kalokagathia*, něco jako české "ve zdravém těle zdravý duch" a proto hodně sportovali. To oni také rozdělili divadlo na komedii a tragédii, i když popravdě řečeno, každý životní příběh je vlastně jenom tragikomedie. A zatímco východní filozofie se vyžívala v duchovních cvičeních, tj. meditaci a rozjímání, položili Řekové základy západní filozofii, **filozofii rozumu**. Středověk ovšem svou náboženskou mystikou zasadil rozumnému uvažování velkou ránu, ale tím, že křesťanství přijalo Aristotela za svého, umožnilo tak nechtěně i přechod k osvícenství, to když už ten Aristoteles nevyhovoval, hlavně ne v astronomii.

Málokdo si dnes uvědomuje, že slavný Pythagoras byl nejen matematik, ale také filozof, který říkal, že podstatou světa je vlastně *číslo* (někteří matematici si to myslí dodnes :-). Jakkoliv to byl pohled poněkud úzce vymezený (a do jisté míry i omezený), byla to i jistá cesta k základům vědy, totiž k **abstrakci** a zároveň to umožňovalo přesné srovnávání věcí a jejich vlastností. Matematika byla tehdy jakási kostra, na které pak bylo vše upevněno. Není divu, že se osvícenství k matematice přimknulo, když náboženství jako takové nemohlo poskytnout lidem pravé vysvětlení, ale jen dogmata. A není náhodou, že první osvícenec a racionální filozof Descartes by také velký matematik.

Řek Zeno zase vymýšlel **paradoxy** (např. letícího šípu, který je vlastně v každém nepatrném okamžiku zabírá jen jisté místo a tudíž se vlastně nepohybuje), snad jen aby nám ukázal, že naše chápání je problematické a existuje rozpor mezi tím, co naše smysly vidí a jak si to vysvětlujeme.

V příštích kapitolách si probereme něco z řecké filozofie. Řekneme si také, co to říká i nám, protože v podstatě se dnešní člověk, neuspokojený moderní filozofií, snaží hledat smysl života právě ve staré filozofii, případně si to jen zjednoduší a hledá ho v náboženství. Ano, pochopitelně **nejde o to jen hledat - otázkou je, kdy podle toho**

začneme také i žít . . .

Autor : ©Jan Hurych

Název : MALÁ ŠKOLA FILOZOFIE (9. Logika)

*Lidé začali filozofovat už od té doby, kdy přemýšleli, zda se mají rozdělit třeba s rodinou švagra o kýtu z jelena a podobně. Filozofovali, ale ještě moc nepřemýšleli, to přišlo, až když se zrodila **logika, jinak řečeno věda o správném usuzování**. Často používáme výraz "to je logické", ale když se někoho zeptáte "proč?" řekne vám nanejvýš, že "to je přece samozřejmé". Nuže není - vše záleží na okolnostech. Tak například tvrzení, že "všichni ptáci létají" neplatí pro penguiny a rozhodně to neplatí pro ptáky mrtvé :-). A není to chytání za slovo: naše řeč je často nepřesná anebo třeba příliš všeobecná a špatným vyjádřením se pak dochází i ke špatnému usuzování.*

9. LOGIKA

Sylogizmy.

Jen logika nám právě řekne, že když jsou jisté předpoklady *pravdivé*, je i určitý *závěr* z nich také pravdivý (teda jen určitý závěr, pochopitelně: když je sníh bílý a husa je bílá, neznamená to, že sníh=husa :-). Tento druh správného uvažování znali už právě staří Řekové a důkladně jej rozpracoval Aristoteles - říkali tomu odvozování "sylogizmy" .

Příčiny a následky.

Jistě chceme vědět, **proč** se *to a to* děje (či událo) *tak a tak* a navíc jen *tehdy a tehdy*. Ano, to chtějí už vědět i naše děti: jen co se naučí mluvit, unavují nás svou věčnou otázkou "proč?". Oni s eovšem jen snaží - a to mají nějak vrozené - naplnit svou databázi fakty, která si pak hned mohou zařadit, hodnotit, stavět na nich, doplňovat a odvozovat nová. A co je nejdůležitější, také je tím pádem i **chápat**. Ano, "**naučit se něco**", **to není jen uložit to do paměti, ale také tomu rozumět**. Pokud možno, snažíme se tedy zjistit *příčiny věcí*, tedy proč se *to a to* stalo. V případě něčeho, co se ještě nestalo, mluvíme spíše o *důvodech*, proč by se něco mohlo stát. **Příčina a důvod** mají podobný význam.

Vědět či znát?

Pravda, ta slovesa vlastně znamenají skoro totéž, jenže já bych v tom viděl značný rozdíl, protože je třeba rozlišovat dvě věci: je jiný proces hledat **příčiny toho, co už se stalo**, než vymýšlet **důvody toho, co by se všechno mohlo stát** - to druhé chce už značné znalosti. "**Vědění**" je vlastně jen **to, co se naučíme** theoreticky, ale "**znalost**" je **vědění utužené praxí**. Uvedu příklad: jednou mi jeden ze studentů nemohl cosi vypočítat. Mrknu na to, vidím kde udělal chybu a povídám: "Kolik je logaritmus nuly?"

On na to: " Jedna," teda přesně tak, jak to tam chybně napsal.

Já na to: "A není to náhodou obráceně, že totiž nula je logaritmus jedné?"

"A jo," praštil se do hlavy, "máte pravdu."

"No právě" povídám, "jak vidím, tak **vy to už víte, ale pořád to ještě neznáte!**" :-).

Ano, po nevím kolika letech, kdy s logaritmy počítal, to pořád ještě neznal (a to bylo ve čtvrtém ročníku univerzity!). Jistě, mohlo jít o přepsání, ale kdyby to znal, tak by si to už při druhém pohledu na vzorec už opravil, takhle pořád jen dumal, proč mu to ne vychází, přepis z neznalosti prostě mechanicky přehlédl. Osobně bych dával místo slovesům "vědět" nebo "znát" raději přednost slovesu "umět", to podle mne zahrnuje obojí - *vědět i znát* - zatímco "**rozumět**" **znamená ještě navíc znát příčiny**. Kdyby si totiž onen student řekl podle definice, že logaritmus čísla "0" je vlastně mocnina, na kterou musíme umocnit číslo deset, abychom dostali "0", bylo by mu hned jasné, že deset na prvou asi nula nebude :-).

Důvody.

To slovo pochází patrně od slovesa *odvodit*, prostě logicky dokázat. Pochopitelně nemůžeme hledat důvody pro všechno - teda můžeme, ale nenajdeme je, to bychom jen ztráceli čas. Jde o to pochopit, co je důležité a soustředit se na to. Věci, které si můžeme sami domyslet, ty se nemusíme učit, ty si odvodíme. Když už jsme u té školy, **paměť prostě stačí zatěžovat jen tam, kde se bez ní neobejdeme**. Jinak nám stejně dobře pomohou právě pravidla logiky a zákony usuzování.

Co je logické?

Máme celou řadu odvětví logiky: už zde jmenované *sylogizmy*, tj. Aristotelovu logiku, matematickou logiku (např. logiku výrazů a nerovností), logiku formální (dvouhodnotovou, která nám pomohla postavit první počítače), atd. Každé tvrzení, musí být také "**podloženo logicky**", **to znamená, že vyžaduje důkaz**. Ne všechna tvrzení ale důkaz nutně potřebují: například prohlášení "nebude-li pršet, nezmoknem", je opravdu *evidentní* (pokud definujeme zmoknutí jakožto "promočení přírodním deštěm").

Samotná fakta nám ale ještě věci nedokazují, jenom *potvrzují*. Jsou to totiž většinou jen **následky, ale ne příčiny**. No prosím, někdy to stačí, ale není to prostě **pravý logický důkaz**, je to jen potvrzení realitou, často jen neúplné. **Logické je naopak to tvrzení, kde se dá dokázat odvozením, že platí tj. že je to pravdivé tvrzení**. Na druhé straně to, co se dá dokázat, že neplatí, je *nepravdivé* tvrzení. A co se nedá bez výjimky dokázat tak ani tak, to se prostě "nedá dokázat ani vyvrátit", jen je více či méně pravděpodobné - víc tomu skutečně přisuzovat nesmíme, i když to s oblibou často děláme :-).

Už jsme si zde uvedli příklad odvození, že když jsou všichni lidé smrtelní a Sokrates je člověk, že je také smrtelný. Kdyby ale Sokrates nebyl člověk, nemůžeme z toho usoudit, zda je smrtelný či ne. **Logika bez myšlení**.

Někdy nás ovšem i logika - ale jen zdánlivě - zavede. Tím se dostáváme **k logickým**

paradoxum. Znáte jistě tenhle: jeden Krét'an řekl, že všichni Krét'ané jsou lháři. Je tedy také lhář a to, co řekl, je lež. Takže platí, že Krét'ané nejsou lháři, čili on také nelže - ale pak je pravda, že všichni jsou lháři, atd. Rozluštění jistě znáte.

Vtip je v tom, že paradoxy v životě sice existují, ale ne ty logické. Ani tento není logickým paradoxem: opakem tvrzení "všichni Krét'ané jsou lháři" je totiž že "existuje alespoň jeden Krét'an, který není lhář" a to ovšem může - ale také nemusí - být onen Krét'an. **Paradoxy si totiž protirečí a to v logice nemůže být** - ta byla vymyšlena právě proto, aby si nic neprotirečilo. Chyba paradoxů tedy není v logice, ale někde jinde. Zde například v tom, že použil výraz *všichni*, když předem nevěděl, zda opravdu jsou všichni lháři.

Bylo by toho ještě hodně, co lze o logice napsat, ale to už jsem napsal ve své knize "UMÍME DISKUTOVAT?" a ještě v jiných ze série UMÍME . . .? Ty jsou ke stažení zdarma z edice KNIHY OFF-LINE. Pochopitelně i **logika je vlastně jen nástroj a záleží na tom, jak ho kdo umí používat - a to platí především i pro filozofy :-).**

Autor : ©Jan Hurych

Název : MALÁ ŠKOLA FILOZOFIE (10. Idealismus)

Idea, ideální, idealismus. Vypadá to jako logicky dobře sestavená řada, ale de fakto tomu tak není. Idealismus totiž dostal svůj původní název jen od idey - tedy myšlenky. Ne tedy od něčeho přímo ideálního, toho, čím dnes rozumíme spíše něco optimálního, ale neskutečného, skoro virtuálního, ale prakticky nerealizovatelného. Časem ovšem byl původní význam idealismu překonán, dnes je chápán právě píše jako něco ideálního a přesto - anebo právě proto- se nám pořád vrací, i když v různých příchutích, ale se stejně nepatrným obsahem užitečné energie.

10. IDEALISMUS

Co idealismus není.

Idealismus je často zaměňován s *náboženstvím*, které ovšem není filosofií, ale jen **jistou sbírkou dogmat**, regulí, které se náboženští mudrci nesnažili opravovat, ale hlavně doplňovat či marně zdůvodňovat. Nu a pak přišli i reformátoři, takže teď máme celou řadu náboženství všech barev a příchutí.

Idealismus ovšem není ani víra, že svět stvořil Bůh. Víra do filozofie nepatří, víra je pouze druh **emoce**. Podobně je i nesmyslem dávat idealismus do protikladu s materialismem - obojí je dnes už jen tunelová vize, zatímco věda už pokročila značně dál a odhalila, že svět je daleko složitější.

První idealisté.

Oproti řeckému *sofismu*, který si předem dělal názor na svět, aniž by ho pořádně prozkoumal, postavil **Sokrates** požadavek, že naše činy musí souhlasit s našim myšlením. Jen tak se dosáhne harmonie a společného dobra. To byla už tehdy značně revoluční idea a není divu, že byl za to odsouzen k smrti. Obžalovali ho ovšem z něčeho daleko méně trestného a daleko víc politicky nekorektního: ze zlehčování úlohy bohů a kažení mládeže. Nic mu nepomohlo, když tvrdil, že lidé dělají zlé činy z nevědomosti, ale když se poučí, že už je jistě nebudou dělat, protože každý vidí, že to nepracuje. V tomto směru byl tedy navíc ještě **utopistou** - jak ukázala historie, za dva tisíce let povinného vzdělávání máme pořád stejné procento podvodníků, lhářů, zlodějů a vrahů - možná ještě větší. A také asi i počet tyranizujících manželek, takových, jako měl právě Sokrates - ale to sem nepatří, i když je možné, že právě proto se stal filozofem :-).

Jeho žákem byl **Platón**, který sice netvrdil jako skromný Sokrates jeho "Vím, že nic nevím", ale zanechal nám jiný problém. **Sokrates totiž učil, ale sám nic nenapsal** - na rozdíl od dnešních profesorů, kteří sice hodně píšou, ale málo naučí. Platón dělal obojí: napsal celou řadu knih, jenže v jeho dílech to vše vykládá právě Sokrates, takže dobře nevíme, kdo si myslel co. Jisté je, že většina myšlenek byla od Platóna. Tak například **metodu vedeného dialogu**, kde filozof svými otázkami **dialekticky přivede studenta až k popření původního tvrzení** a nakonec **syntézou dojdou ke správnému závěru**, tu už používal Sokrates, ale byl to určitě Platón, který tuto metodu přivedl k pravé dokonalosti.

Platonismus.

Platón převzal od Sokrata jeho *ideu* - všimli jste si té slovní hříčky? - a ještě ji rozvinul. Podle něj je **celý svět založen na myšlence**, ne na realitě, tedy na tom, jak ji vnímáme. Známa je jeho analogie s jeskyní, kde my, lidé, sedíme přikováni uvnitř, proti jakési zdi. Za námi plápolá oheň a mezi ním a našimi zády přecházejí bytosti nesoucí různé předměty. My ale vidíme jen jejich stíny a nemáme představu o tom, co se opravdu děje, byli bychom asi velmi šokováni, kdybychom uviděli opravdovou skutečnost. Ba co víc, ani bychom ji nepoznali.

To je vcelku dost děsivá představa a co je ještě horší, **naš svět je skutečně podobně sestaven**. Všechno totiž vnímáme jen skrze smysly, pomocí elektrických signálů v naší nervové soustavě. Ten nejkomplicovanější smysl - zrak - například převádí energii fotonů, odražených od okolí do našeho oka na napěťové signály, které pak vstupují do zrakové části našeho mozku, jakéhosi malého počítače, který z těchto signálů - podobně jako obrazovka - vytváří ucelený, pohyblivý obraz. Tím způsobem opravdu "vidíme", přesněji řečeno vnímáme to jako obraz.

Jak je možné, že to opravdu vidíme, to je pořád záhada. Navíc zda to, co "vidíme" má opravdu ten tvar, barvu a podobně, to nejsme schopni zjistit, než zase jenom našimi smysly. Co na tom, že to všechno dohromady krásně souhlasí, třeba se sluchem a hmatem, pořád to nelze jinak ověřit než zase přes naše smysly. Navíc různé pokusy už dokázaly, že lze například "vidět" věci, které vůbec neexistují, stačí totiž jen mozku dodat odpovídající elektrické signály. Podobně schizofrenici opravdu "vidí" neexistující věci a "slyší" neexistující řeči. Ano, jsou to jen virtuální vjemy, ale nerozlišitelné od těch skutečných . . .

Realita a co s ní?

Tohle ovšem Platón ani netušil, šlo mu ostatně o něco jiného. On také převedl Sokratovy a hlavně svoje *ideje i do politiky*. Ideální je podle něj stát, kde vládou **filozofové**, o

pořádek a bezpečnost se starají **strážci** a zbytek - **výrobci**, teda něco jako ve úlu trubci - ti jen prostě pracují a tím přispívají k veřejnému blahu. To víte, narodil se jako aristokrat - co od něj můžete jiného čekat? Srovnáváme-li dnes historické a dokonce i současné státy, vidíme, že k platónovské utopii se nepřiblížil ani jeden. Tak například komunismus raději nahradil filozofy papoušky na klíček, zatímco ve státě vládli strážci - policie. Nu nemohlo to nakonec dopadnout jinak, než to dopadlo. Což mi připomíná: nevíte, jak to vlastně vůbec dopadlo? :-)

Tak zvaný materialismus utopistů Káji a Bédi byl vlastně také jen ubohým **idealismem pramenícím z jejich ignorování lidské povahy**. Jen naiva si totiž může myslet, že lidé se spokojí tím, že budou mít všichni stejně a ještě budou všichni pracovat s nadměrnou radostí. Idealismus je totiž filozofií, která staví vzdušné zámky, je to jistý druh **víry ve všemocnost myšlenky**, na které to všechno visí. Vtip je v tom, že ta myšlenka je často sama o sobě jen impotentní, podobně jako *platonická* láska, ta sama ještě nemůže nic oplodnit. Nakonec se ukáže, že takové zaslepené popření sil, které my sami neovládáme - jako jsou lidské emoce, které naopak ovládají nás - je nejen **arogance, ale i její starší sestra, ignorance**.

Každou takovou "ideální" myšlenku nakonec lehce rozfouká ostrý vítr reality. Minulé tisíciletí bylo ve znamení různých -izmů, jednoho horšího než druhého a první desítilétí toho tisíciletí ukázalo, že to i nadále nebude o moc lepší. Nastupují totiž nové, ale jinak stejně slepené a zaslepené **ideologie**. Tak vidíte, kam nás to hezké slovo *idea* nakonec zavedlo, až k **demagogii** . . .

Poznámka: Chcete-li vidět Platónovy dialogy v současné době a praxi, stáhněte si mou knihu **Trialogy** <http://hurontaria.baf.cz/ALFA/trialogy.zip>

Autor : ©Jan Hurych

Název : MALÁ ŠKOLA FILOZOFIE (11. Óda na radost)

Na západě se používá slovo "filosofie" celkem široce, často i ve významu trochu jiném, třeba jako "politika", například "filozofie velkých firem" nebo jindy třeba ve smyslu "koncept" jako třeba "filozofie odvodňování bažin k potlačení zdrojů malarie". Toto rozšíření významu nejenže není správné - ale to není vše. I slovo "filozof" doslova přeloženo znamená "přítele vědy" a přece filosofie by měla spíše přítelem člověka, tj. pomoci mu hledat způsob, jak správně žít . . .

11. ÓDA NA RADOST

K čemu je radost.

Tak například slovo "radost" - můžete **přečíst plno filozofických knih a nenajdete o ní ani zmínku**. A přitom je dokázáno, že radost je důležitá pro zdraví, tj. pro vyvážený, harmonický život, teda nejen ten psychický, ale dokonce i fyzický. Tak například bylo zjištěno, že nemoci i rány se lépe léčí, když se pacient při tom všem trápení má - a hlavně dovede - i z něčeho radovat. S radostí zase roste i naděje a naopak. Ale bez naděje vlastně ani nevíme, kam jdeme a pak *je možné, že skončíme někde jinde než kde jsme chtěli*, jak už také kdosi řekl :-).

Paolo Mantegazza.

Nedostatek zájmu o radost a krásu se strany filozofů naštěstí nahradili daleko lépe kvalifikovaní odborníci z jiných oborů, například spisovatelé, hudebníci, básníci anebo i lékaři. V šedesátých letech mě jeden můj přítel s jedním takovým fyziologem a jeho knihami seznámil; měl totiž ještě staré výtisky a jinde se nedaly sehnat. Dr. Mantegazza, jinak též lékař, profesor antropologie, psycholog a také - doufám, že se nebude zlobit, když ho tak nazvu - i filozof, se věnoval tomuto předmětu natolik, že o tom napsal celou knihu, nazvanou **Fyziologie krásna**. No prosím, on napsal i jiné knihy, například *Psychologie ženy* (ta nás zajímala nejvíc :-)) nebo *Fyziologie záliby*, ale tu knihu o kráse jsem objevil teprve nedavno v archivu Národní knihovny zvaném *Kramérius*. Proč napsal právě knihu o tak vzdáleném předmětu, jako je krása? Snad právě proto, že si jí neumíme dost vážít . . .

Krása.

Ano, krása je také jedna z věcí, které v nás vzbuzují radost. Existují pochopitelně i perverti, ve kterých vzbuzuje radost naopak jen ošklivost či její vytváření, ale těch zase tolik není, abychom se jimi zde museli zabývat. Mantegazzova kniha je založena nejen na jeho výzkumu, ale hlavně na jeho lékařských zkušenostech, které byly opravdu bohaté. Autor především příznává, že **definice krásy není vlastně ani dobře možná**, protože máme na ni jen subjektivní názor, i když se třeba občas v něčem shodujeme. Aneb jak říká Voltaire, "Pro skokana zeleného je krásnem jeho žába" nebo daleko elegantěji Plato: "Krásno je odlesk pravdy". A Mantegazza navíc dodává: "**Krásno je pravda plus 'x'**". Jinak řečeno: Krásno samo v přírodě není - jsou jen krásné věci a někdo je tam ještě navíc *musí poznat*. Krásu ovšem nemusí vytvářet jen příroda, ale i člověk. A o těch všech "x" je právě ona kniha.

Místo definice se tedy autor snaží roztrždit různé **estetické popudy, které angažují naše smysly** - ano, krásu totiž vnímáme skrze naše smysly - natolik, abychom rozpoznali, co se nám líbí a co ne, i když třeba přesně nevíme, proč. Krása v nás prostě vzbuzuje sympatické, radostné, doslova *krásné* pocity - nu a tady právě vidíme její *nápojení na radost*. Říkáme-li tedy, že je něco "krásné", přidáváme tomu ještě něco víc, než to vlastně je. Na věci samotné to pochopitelně nic nemění, ale **na našem přístupu k té věci** už rozhodně ano. Ovšem radost je daleko víc, než radovat se z krásy, to jistě každý chápe. Ale stejně jako s tou krásou bychom asi pohořeli, kdybychom chtěli rozebírat i jiné *zdroje radosti*. . .

Má-li nás filozofie naučit jak žít - což málokterá opravdu dělá - musí být takový **život naplněn i jistou dávkou radosti**. Jak tuto radost docílit? Ani v tom se filozofové neshodnou: materialisté vidí radost jen v materiálním uspokojení, idealisté zase v abstraktních ideách, marxisté v třídním boji, epikurejci v tělesných rozkoších a cynici prostě asi vůbec nikde :-). Církev zase vidí pravou radost až v nebi a v pozemském životě může být jen jakási před-radost a to ještě jen tehdy a jen z toho, když se nehřeší. Nu každému podle jeho gusta, jak už říkala babička na Starém bělidle.

Nebudeme zde tedy rozebírat návod, jak dospět k radosti, tato serie článků je přece pouze "malou filozofií" a nakonec ani ta "velká" filozofie v tom nebyla příliš úspěšná. Raději tu ještě vzpomenu na jiného lékaře -filozofa, který na mě učinil velký dojem. Byl to *Axel Munte* se svou "Knihou života a smrti". Stejně jako u Mantegazzy, ani jeho knihy nebyly dlouho k sehnání . . .

Autor : ©Jan Hurych

Název : MALÁ ŠKOLA FILOZOFIE (12. Aristoteles včera a dnes)

*Sokrates a Platón byli sice významní filozofové, ale celou antiku i středověk je zastíňovalo dílo Platónova žáka, **Aristotela**. Studoval v athénské Akademii, kde pak zůstal jako učitel až do Platónovy smrti. Později se stal učitelem Alexandra Velikého, ale pak se zase vrátil do Athén a založil tam svou školu, zvanou Lyceum. Většinu svých děl napsal právě tam (od roku 335 až 323 před Kristem) . Na rozdíl od svých předchůdců byl ale více praktik. To mu umožnilo zvednout řadu dosavadních disciplin na opravdu vědeckou úroveň, protože jeho názory byly podloženy skutečným pozorováním a logikou. Ve středověku si ho přivlastnila katolická církev a vůbec jí nevadilo, že ani nebyl křesťanem :-). Trvalo to ale až do sedmnáctého století, než se zjistilo, kde se všude mýlil a tak začala velká vzpoura proti školastikům, dnes nazývaná "osvícenstvím".*

12. ARISTOTELES VČERA A DNES.

Aristoteles byl vlastně první "vševědec", encyklopedik: věnoval se fyzice, metafyzice, etice, politice, poetice a psal i o duši (De Anima). Navíc šel do hloubky a začal vědy **kategorizovat**, z přírodních věd například studoval anatomii, astronomii, embryologii, geografii, geologii, meteorologii, fyziku a zoologii. Jeho knihy byly původně míněny jen jako učebnice pro jeho žáky - netušil, že se stanou i prvními "učebnicemi národů".

Po Alexandrově smrti byl ovšem i on, podobně jako Sokrates, odsouzen a také proto, že si neváží bohů. Aristoteles se ale z osudu Sokrata poučil a podařilo se mu včas uprchnout :-).

Aristotelův svět.

V jeho době se vlastně po slovem filosofie mínilo téměř vše. Největší zásluhy má ovšem v logice, kterou už i on považoval za **páteř filozofie**. Svými šesti knihami o logice se vlastně stal **zakladatelem formální logiky**, tj. **dedukce**, logického odvozování, jak o něm prohlásil sám Kant. Nejen jeho sylogizmy (už jsme tu uvedli příklad: všichni lidé jsou smrtelní - Aristoteles je člověk - tedy i on je smrtelný) , ale i jiné jeho logické postuláty (např. o interpretaci, o negaci aj.), nebyly překonány až do devatenáctého století našeho letopočtu.

Také jeho vědecké metody byly novinkou: na rozdíl od Platóna postupoval také **od zvláštního ke všeobecnému**, tak jak to dělá i dnešní věda. Spojoval tedy **indukci s dedukcí a analýzu se syntézou**. Za teoretickou filozofii ovšem považoval hlavně matematiku, fyziku a metafyziku (ne tu dnešní, ale spíše tu o duchovní, nehmotných skutečnostech). Zbytek byla praktická filozofie, politika a poezie.

První neshody.

Středověká církev si nejen Aristotela přivlastnila, ale přímo jaksi uzákonila: to, co napsal, bylo jako vytesáno do kamene, proti tomu se nesmělo protestovat. Aby ho nějak spojila s náboženstvím, přivymyslela různá umělá spojení s biblí, nad kterými by logický Aristoteles asi zoufale kroutil hlavou. Navíc se některá jeho tvrzení stala přímo dogmaty - jedním takovým bylo to, že slunce obíhá kolem země.

Problém byl v tom, že on prostě věci bral tak, jak je viděl, jako všichni empirici. Navíc **byla jeho pozorování spíše kvalitativní než kvantitativní**. Když ve zde už jmenovaném šestnáctém století začali vědci používat matematiku (slyšel jsem, že někteří to dělají i dnes :-), najednou se začal aristotelovský svět hroutit. Jednou z prvních ran bylo **studium komet**. Měřením se zjistilo (nepřesnější výpočty prý tehdy udělal náš Tadeáš Hájek z Hájku), že přicházejí z velké dálky a jak mohl každý dosvědčit, dopadají na zem. Nu dobrá, ale Aristoteles pověsil všechny hvězdy na jakousi křišťálovou kouli, obklopující v určité výši naši zemskou kouli. Musíme se teda všetečně ptát, proč ty komety tu kouli nerozbijí, že ano . . .

Také výpočty trajektorií planet začaly dávat za pravdu Koperníkovi a i když se Brahe ještě snažil nějak skombinovat oba systémy, Kepler už pracoval čistě s heliocentrickým Koperníkovým systémem. Jen tak totiž také mohl objevit svoje zákony oběhu planet kolem Slunce. A pak už to šlo rána za ranou a zatímco si církev ještě dovolila upálit Giordana Bruna, na Galilea si to už netroufla (jezuitští vědci totiž jeho pozorování tajně potvrdili). Historici nám dodnes mylně servírují Brunův rozsudek jako trest za zastávání se Koperníka, ale pravda je jinde: Bruno totiž tvrdil, že vesmír je nekonečný. To se muselo potrestat: to přece nejde; lidé by se pak ptali, kde je teda nebe a zda je vůbec nějaký Bůh, ne?

Dnes si vážíme Aristotela, ale poznali jsme, že se někdy i zmýlil a to hodně. Ale právě proto, že byl empirik a milovník pravdy, věřím, že by byl první, který by uznal, že se mýlil. To nijak nezmenšuje to, co dokázal, většina toho dosud platí. Na druhé straně ale historie ukazuje omezenost dogmatiků, kteří se svou arogancí a ignorancí snažili zastavit pokrok. Jejich potomci tu stále žijí kolem nás a i dnes se snaží podříditi vědu

jakési politice . . .

Autor : ©Jan Hurych

Název : MALÁ ŠKOLA FILOZOFIE (13. Bacon a spol.)

Středověká školastika byla na překážku zvědavému lidskému duchu. Ano, zní to jako klišé, ale stačí se podívat na dnešní školství, které se pořád ještě řídí zásadou, že co se nepřednáší, to se prostě ignoruje. Co řekne pan profesor, to prostě platí a hotovo. Ano, učitelé mají tendenci si vše zmonopolizovat, i patent na rozum. Zním to, také jsem kdysi učil :-).

13.BACON A SPOL.

Jak církev ztrácela svou pozici na úkor vědy, začaly se objevovat i nové způsoby myšlení a filozofie se stávala víc racionální, víc rozumovou. Představitelem takové filozofie je **Sir Francis Bacon** (1561-1626) i když tu pravou filozofickou revoluci začal až Descartes (o tom příště). Dnes nás Wikipedie informuje, že Bacon začal *vědeckou revoluci*, což je poněkud přehnané, ale budiž.

V čem byla a je jeho zásluha? Především v tom, že první sepsal základní pravidla vědecké **indukce** a povýšil experimentování a praxi na úroveň dosavadní, aristotelovské **dedukce**. Jak totiž vědci začali víc a víc experimentovat, viděli, že stará dobrá dedukce je daleko nedovede. To, že "Sokrates je člověk (1) a protože všichni lidé jsou smrtelní (2), je tedy i Sokrates smrtelný" je jistě správný závěr, ale vlastně nám neříká nic nového, to už je v těch dvou premisách (1) a (2) jaksi schované. Na rozdíl od toho, když pozorujeme nějaké neznámé jevy a chceme je zevšeobecnit, musíme z daných pozorování udělat závěr, kde se nemůžeme opřít o dedukci a který nemusí být už tak všeobecně platný, jako ten z deduktivní logiky.

Ukažme si to na příkladu: pozorovatel, který nikdy neviděl černou labuť, ale jen ty bílé, by se mohl domnívat, že existují jen bílé labutě. Jeho závěr se dá krásně vyvrátit tím, že někdo někde někdy uvidí černou labuť. Ve filozofii se tomu říká *popření* (falsification) a mluvil o tom už Bacon. V moderní době se tímto popíráním zabýval filozof Karel Popper, který dokázal, že prohlášení či **závěry, které není možno popřít, není ani možno dokázat**. Tak například tvrzení, že naši Zemi kdysi navštívili brontosauři z kosmu. Kostry, které jsme našly, o kosmu nic neříkají, ale na druhé straně to nemůžeme ani vyvrátit .

Co je to vlastně ta **indukce**? Je to proces, kde **z velkého počtu pokusů či měření usuzujeme na všeobecnou zákonitost**, všeobecnou platnost. Tak například indukční důkaz v matematice se sestává z toho - jestli se dobře pamatuji - že se vyzkouší další člen řady a poslední či předposlední člen řady. Pokud se výsledky shodují s formulí, platí pak formule **všeobecně**, tj. pro všechny členy řady.

Moderní věda se bez indukce neobejde, ale málokdo si uvědomuje **její nevýhody a pasti**. Každý průzkumník by si měl právě nejprve zjistit, jak se dá jeho teorie popřít a eliminovat tato "popření", protože na tom také závisí důkaz její platnosti. V případě labutí by si tedy výzkumník měl dát práci, zda opravdu nějaké labutě jiné barvy existují. I když mnozí indukci popírají jako vědeckou metodu, zůstává faktem, že bez ní by nebyla dnešní věda možná - jak jinak bychom mohli zkoumat nové jevy?

Největší zásluhou Bacona je ale hlavně to, že ukázal na to, že **bez praktického ověření v realitě**, ve skutečnosti, je nakonec každá teorie jen dogmatem, tj. předem jen posvěcenou "pravdou" a tudíž "nepravdou". Ve svém díle "**Novum organum**" (což je narážka na Aristotelův spis "Organum", kde se probírají předpoklady a závěry jako součásti *dedukce*) dává Bacon dokonce indukci před dedukcí přednost. Praxe a zkušenost jsou prostě nutné, aby se ověřily různé hypotézy. Svoje teoretické poznatky pak ještě popsal v knize "**The Proficiency and Advancement of Learning**" (Zalost a pokrok v učení) kde v první části popisuje chyby, které lidi dělají a druhé části pak dává návod, jak pokračovat ve výzkumu, aby se získalo hodnotné a platné zevšeobecnění našich pozorování.

Je jisté, že kdo není dostatečně zběhlý v logice, je schopen dělat chyby nejen v dedukci (křídla jsou k létání, všichni ptáci mají křídla, závěr: tučňáci létají) ale i v indukci (zjistil jsem, že mě po pití alkoholu bolí hlava, bolí mě teď hlava, musel jsem tedy předtím pít alkohol). Ovšem i dobří znalci logiky mohou dělat velké chyby v indukci, protože tam je to daleko komplikovanější a navíc se to jako disciplína na školách neučí, na rozdíl od dedukce, u které to většinou pak končí.

Čteme-li dnešní vědecké práce, nestačíme se divit, jaká logická *salta mortale* jsou schopni výzkumníci udělat, **jen aby dokázali to, si předem usmyslili, že dokáží**. A to nemluvím o podvodech, kterých je poslední dobou víc než dost, dokonce už i v klimatologii :-). Přesto si dnes nedovedeme představit vědu bez indukce. Její výhoda je v tom, že začíná od speciálního a z toho pak odvozuje to všeobecné (u dedukce je tomu naopak) a že nás nutí udělat pokusy a těmi pak dokázat naše hypotézy. A to bychom měli dělat nejen ve vědě, ale i v obyčejném životě, každý den.

Autor : ©Jan Hurych

Název : MALÁ ŠKOLA FILOZOFIE (14. Racionální Descartes - konec seriálu)

*Ještě se zastavíme u Descartesa a tím naši Malou filozofii zakončíme. Proč? Inu nemá cenu tu psát o filozofii do nekonečna a faktem zůstává, že pro život by nám měla stačit tahleta malá. Tu je totiž možno ještě aplikovat pro praxi, ty novější jsou více méně odtažené od života asi jako bylo kdysi studium "kolik andělů se vejde na špendlíkovou hlavičku". Úmyslně jsem zde neuvedl z těch "starých" filozofií tu mou nejoblíbenější - totiž **filozofii stoiků**. Napsal jsem o ní kdysi čtyři články a někdy v budoucnu je sem dám, ale odděleně; myslím, že si zaslouží hlubší rozbor.*

14. RACIONÁLNÍ DESCARTES

Představitelem - na jeho dobu skutečně revoluční filozofie - je pro nás **René Descartes**. (1596-1650, tedy o 35 let mladší současník Bacona) byl nejen matematik a fyzik, ale jeho *Pojednání o metodě* (Discourse on the Method, 1637) se řadí mezi dnes ještě stále moderní filozofická díla - také on jako Bacon se postavil proti středověké školastice, ale vzal to za druhý konec. Zatímco Bacon byl *empirista* (tj. naše poznání plyne ze skutečnosti), Descartes byl *racionalista* (věřil, že smysly nás často klamou, ale náš rozum nám umožňuje zjistit, co je pravdivé a co není. Proti Baconově *indukci* postavil znovuvzkříšenou *dedukci*. Tvrdil, že musíme podezírat každé tvrzení a pochybovat o jeho pravdivosti, a to tak, že si ho rozložíme na řadu jednoduchých tvrzení a ta pak vyšetřujeme.

Pochopitelně o Bohu pochybovat nemohl, ale jaksi ho dal na vysoce postavený pedestal a víc se o něj nestaral. Jeho skepse ovšem není jako u antických řeckých skeptiků, kteří popírali *jakékoliv* poznání. Descartes naopak zjistil, že většina tvrzení jsou pouze druhotná a jako základ zůstává jediné tvrzení, které nepotřebuje důkaz ("Myslím, tudíž jsem" tj. *Cogito, ergo sum* - jinak řešeno, nemohl pochybovat jen o jednom: o tom, že je to právě on, kdo pochybuje :-). Někde ovšem to nejlepší, co můžeme očekávat, není úplná jistota, ale jen pouhá pravděpodobnost. Na jeho omluvu je třeba říci, že pravděpodobnost jako věda tehdy neexistovala (tu zpopularizoval až Pascal), takže René mluvil jen všeobecně. Nedá se tedy říci, že by byl proti indukci jako takové, ale varoval proti nelogickým závěrům, které tam lze lehce udělat.

U toho jeho "cogito" bych se rád zastavil: nejde jen o to, že i ten "kdo nemyslí, také

existuje" - příkladů tu máme plno, ve chlévě i v parlamentu :-). Ne, otázka je, za **skutečně** existujeme - míněno tak, jak se sami známe, tedy jako lidi, jaks e vidíme a slyšíme. Z teorie počítačů víme, že jakkoliv hmotně kompjútry existují, jejich softvér ovšem na hmotě nemusí vůbec záviset, může být na magnetickém či optickém disku, na pásce či perforovaném papíru, naprogramován v čipech a pak zase vymazán, dokonce může přijít po radiových vlnách z místa na druhém konci zeměkoule. Lze tu mluvit i o jakémisi "*nehmotném přenosu reality*" na dálku - když třeba oskanuji fotografii, zašlu ji po Internetu jinam a tam ji, víceméně přesně tu samou, vytiskne tiskárna. Ještě na začátku devatenáctého století by se to považovalo za kouzla, a v první půli dvacátého století za scifi.

Descartes už tehdy také mluvil o *dvojí charakteristice člověka* (dualismus) a sice o jeho "tělu a duši", dvou zcela odlišných věcech a přesto spojených - nazýval tuto kombinaci "duch ve stroji" a i když ta dualita vypadá na pohled zřejmá, dalo by se říci, že duch je jen jakýsi "softvér", částečně zděděný (instinkty), ale hlavně vyvinutý procvičováním našeho makroprocesoru (mozku). Už malé děti kladou dospělým otázky, aby si vytvořily dostatečnou databázi. Studium lidských neuronů nás dovedlo až k neuronům umělým, tzv. **neural networks**. A naše myšlení může být vlastně jen jakýmsi produktem nervového systému našeho těla. Tím, že Descartes materii oddělil od ducha, umožnil ji i přímo studovat: už to nebylo hříchem jako dříve :-). V jednom se ale Descartes mýlil: tělo od "ducha" lze oddělit filozoficky, ale jinak ne - jedno bez druhého totiž umírá . . .

Nu o těch sporných bodech se hádají filozofové ještě dnes, ale všichni uznávají jeho *metodu* poznávání. To, že jako matematik věřil jen tomu, co bylo podrobně dokázáno na papíru, přenesl i do okolního světa. Descartes totiž vypracoval řadu pravidel, jak postupovat při zjišťování pravdy:

1. *Jestliže je o něčem možno pochybovat, nepřijímej to jako pravdu: Místo toho použij tato pravidla:*
2. *Uvědom si vlastní předpojatost když děláš rozhodování a nespěchej se závěry.*
3. *Postav svůj podstatu tvého zájmu jako problém a rozděl jej na nejmenší možné části*
4. *Začni nejjednoduššími částmi a přesvědči se, že jim rozumíš. Postupně je sestavuj do složitějších spojení tak, abys skončil s celkovou sestavou.*
5. *Nic nevynechej. Přesvědči se, že jsi se na vše díval ze všech možných úhlů a tak úplně, jak ejn je to možno.*

No prosím, to byla smrtelná rána školastice, která nekriticky přijímala vše staré a jeho postup zůstává platným i dnes, jako základ opravdu vědeckého systému poznání. Spolu s Baconou empirií (která nám předkládá ke studiu nová pozorování), je třeba je racionálně (rozumově, tím nemyslím jen rozumně :-) zpracovat pomocí karteziánské (tj. Descartovy) a metody.

Na tuto svou metodu přišel v roce 1619, v Bavorsku. Údajně po ní pátral několik let a řešení ho napadlo ve spánku. Sloužil tedy jako voják, spíše tedy pozorovatel u císařského vojska a bylo to ještě předtím, než byl v Praze během bitvy na Bílé hoře. Zda tam byl, je celkem možné, ale jeho setkání Mistrem Kampanem (viz román Zikmunda Wintera) byla patrně jen autorská fikce.

Descartes byl též zasloužilý matematik, dal nám například i naše x-y souřadnice a zobrazování funkce na dvou kolmých osách. V roce 1628 se usadil v Holandsku a věnoval se vědě. Tam také roku 1641 vydal **Meditace o první filozofii** (*Meditations on First Philosophy*), tj. metafyzické meditace, kde rozebírá svou filozofii a to, že *jen soustavným pochybováním se člověk dobude pravdy* (srovnej s Baconovým: "Kdo začíná s jistotou, končí v nejistotě, kdo ale začne s nejistotou, dosáhne jistoty"). Vůbec si myslím, že ti dva měli mnoho společného, to jen škatulkovací filozofové je staví proti sobě. Kromě toho napsal i knihu **Principy filozofie**, kde to ještě dále rozvádí.

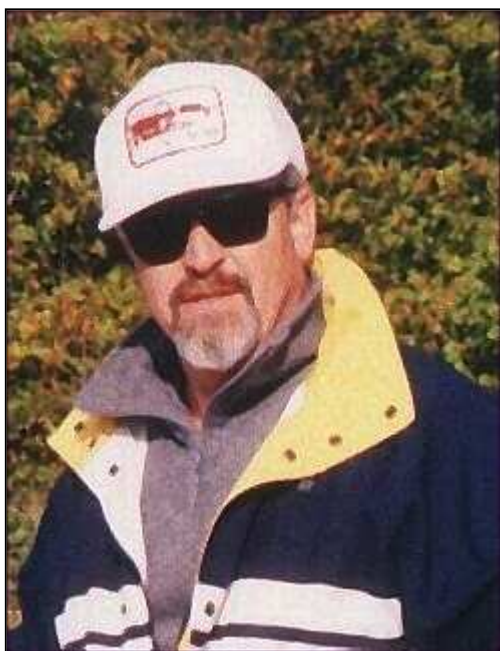
Jeho žákyní byla dcera české královny Alžběty a jejího manžela Fridricha Falckého. Její intelekt ocenil Descartes tak, že jí dokonce napsal věnování do jedné ze svých knih. Původně ty knihy nechtěl ani vydat, ale když to jeho přátelé učinili za něj, i s jeho jménem, už se nebránil. Přinesly mu slávu v protestantském i v katolickém světě a švédská královna Kristýna si ho dokonce pozvala do Švédska, aby jí učil vědu. Nutila ho vstávat hrozně brzo ráno do mrazivého švédského rána a to mu přivodilo smrt. Byla to její touha po vědě nebo en bezohledný kapric panovnického komplexu? My Češi na ni máme jinou nepříjemnou vzpomínku: dnes je už dokumenty dokázáno, že to byla ona, která dala vyraubovat (rozuměj: vykrást) poklady pražského hradu, hlavně umělecká díla a rukopisy Rudolfa II . . .

(konec)

Autor : ©Jan B. Hurych

Název : ZÁLOŽKA

Jan B. Hurych

se narodil ještě před světovou válkou (druhou, ne první!) v Libni, kde také povětšinou vyrůstal, do necelých pěti stop a sedmi palců. Velký kus mládí procestoval v tramvaji číslo 14, ať už jako študák směrem na Karlák nebo, s přeseďákem, do Dejvic - to když tam učil na Technice. Naposledy použil pražské tramvaje v roce 1969, směrem na letiště v *Ruzyni*, kde jeho stopa záhadně mizí.

Objevuje se až v Anglii, kde se zabýval převážně mytím oken ve výškových budovách. Z té doby také pochází jeho systém, jak umýt až 95 oken denně - nápad, který byl o čtvrt století později kýmsi okopírován jakožto *Windows 95*. A opět se nám stopa ztrácí na letišti, tentokrát je to londýnský *Heathrow*.

Zatím však jeho hledání "cesty na severozápad" pokračuje v Montréalu, kde to vypadá, že se už usadí. Dělá tam pro počítačovou firmu z USA, ožení se a začíná pomalu počítat, kolik let mu ještě zbývá do penze. Po devíti letech ho to počítání asi přestává bavit, protože jeho stopa končí opět na montrealském letišti se jménem *Dorval* (bez háčku). V *Torontě*, kam měl namířeno, pak pobude necelých deset let. Z toho čtyři roky lítá pro CSA (opět bez háčku, neboť to je *Canadian Standards Association*) a certifikuje počítače v USA a Japonsku. Konečně se rozhodne: odstěhuje se nahoru na Huronské jezero, koupí si tam dům a dělá tam na elektrárně (no spíše uvnitř, občas i v reaktoru).

Když se ale dozví, že v *Saskatoonu* (což je tři tisíce kilometrů na SZ - zase ten severozápad!) hledají někoho, kdo umí navrhovat elektrárny, jeho stará cestovatelská vášeň se zase znova probudí. Usadí manželku Aťu za volant jejich krytého vozu, sebe umístí s mapou vedle ní a zatímco jejich pes (psina?) Tara se pohodlně roztáhne na zadním sedadle, vyjedou. Po třech letech a zimách - zimou se tam míní teplota kolísající

mezi mínus třiceti a mínus padesáti stupni Celsia - se rozhodnou, že ten zbývající půl roku už tam na prérii stráví Honza sám, zatímco Aťa se vrátí, aby ochraňovala jejich dům v Kincardinu před cyklony (těch je tam víc než tornád, je to totiž u vody).

Po roce se pak vrátil i on, i když dělal ještě rok v *Missisauze* u Toronta. To už se ale vídal s manželkou alespoň o víkendech, i když cesta autem tam a zpět mu trvala šest hodin. Konečně odešel do penze, prý aby mohl ušetřit na benzínu a také graciézně stárnout. To se mu pořád nedaří - tedy ta graciéznost - protože na to nemá dost času: má už na svědomí tři časopisy - Hurontarii, tu vedl ji 4 roky, dokonce dvojjazyčně, pak Příložník (3 roky) a teď už zase třetí rok Enigm, což už je vlastně i portál, kde má řadu spolupracovníků a stránku klipů, her a Vojničova rukopisu. Také kdysi psal do *Vědy* i *Neviditelného Psa*, do *ArtFora* a sem tam mu vyjde nějaká ta reportáž či povídka v českých novinách. Ani to mu ale nestačí, tož si ještě vytvořil vlastní edici elektronických knih nazvanou *KNIHY OFF-LINE*, kterou, jak vidíte, pilně doplňuje, nejen textem, ale i svou grafikou. Má tam už přes sto knih, pochopitelně i od jeho kolegů.

Občas ještě cestuje, většinou už jen za své. Na těchto cestách je často považován za Skota, hlavně když dává spropitné. Z kádrového posudku vyplývá, že se zapojil pouze jednou, do elektrického obvodu vysokého napětí a to ještě omylem. Také se přiznal, že nemá žádné tajné ani veřejné konto ve Švýcarsku, čehož ale upřímně lituje. O své bohaté zkušenosti z cest se rád dělí s kamarády u piva.
